

ובשם ישראל יכנה

הפטרות 'במדבר' נלקחה מפרק ב' בהושע (א - כב) ופותחת בפסוק בו מהדהדת פרשתנו: "וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסְפָּר". לפנינו חזון העתיד לעם שאבדותיו רבו בעקבות מלחמות איומות. עתיד זה בא בעקבות חידוש הברית, פיוס בין עם ישראל להקב"ה. כבמקומות מקראיים רבים ברית זה, הקשר שבין עם ישראל להקב"ה נתפס לפי הדגם של ברית הנישואין. בהושע מתואר קשר זה בצורה דרמטית. במצוות הקב"ה, נושא הושע אישה החשודה על התנהגות נלוזה. היא יולדת שני בנים ובת. יולדת לו, או שמא הם בני זנונים? הקב"ה נותן להם שמות סמליים: 'יזרעאל', 'לא רחמה' ו'לא עמי'. חזון העתיד מסתיים בשינוי השמות: "אָמְרוּ לְאַחֵיכֶם עָמִי - וְלְאַחֹתֵיכֶם רַחֲמָה". שינוי מעין זה במעבר לגאולה, בישר גם הנביא ישעיהו (מג, ב-ד): "וְיִקְרָא לָךְ שֵׁם חֲדָשׁ אֲשֶׁר פִּי ה' יִקְבְּנוּ" [יקבע אותו]... לא יֵאמָר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וְלֹא יֵאָרֶץ לֹא יֵאמָר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקְרָא חֲפָצִי בָּהּ וְלֹא יֵאָרֶץ בְּעוֹלָה כִּי חֲפָץ ה' בָּךְ..."

ניתן לשער את המצב הקיומי העומד ברקע דברי נביאים אלה. כמוהו זכור לי מילדותי בשנות השואה, במרחקים לכאורה בטוחים. מצד אחד שמות גנאי והיתול בהם אנו מכוונים: "וְאֶתְּנָה לְחֶרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים" (ישעיה מג, כח) מצד שני, בריחה: 'לא עמי'. כפשוטו מצביע ביטוי זה על החוטאים שאינם ראויים להיקרא בנים למקום, שקבעו את אופייה של מלכות ישראל. אולם כלולה במילים משמעות נוספת, רמז למשנים את שמם, לבורחים. וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים, אני זוכר את הבדיחות האנטישמיות שסיפרו לי בני כיתתי בבית הספר הממשלתי בו למדתי אז. לא אשכח את אותה בדיחה על ציד יהודים שהסתירו את זהותם כדי להימלט מההשמדה. זהותם האמיתית נחשפה בהתחכמויות מצחיקות המבטאות את צורת הדיבור הזרה של המהגרים היהודים, כמו למשל מבטאו של אבי ז"ל. אלו ברחו כדי להציל את חייהם, אחרים כי היהדות נתפסה להם כקללה. על הגאולה ממצב קיומי איום זה מנבא ישעיהו (מד, ה). יום יבוא בו "זֶה יֵאמַר לֵה' אֲנִי, וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב... וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה". שמותינו ייגאלו.

על חשיבות הביטוי 'ובשם ישראל יכנה' עמד רבי צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק, נ"ד). ר' צדוק כותב שם: "עיקר היהדות בקריאת שם ישראל כמו שנאמר... ובשם ישראל יכנה". עיקר, כלומר מינימום היהדות: "ש[אם] לא יהיה לו רק [כלומר אלא] מעלה זו שמכונה בשם ישראל, די". מכאן התפיסה הפופולארית האינטואיטיבית "גם אצל ההמון" שההמרה הוא הפשע האיום ביותר, אף ההמרה לדתות מונותאיסטיות השומרות, או המתיימרות לשמור, על עיקרי המוסר. המרת דת נתפסת כטרגדיה גדולה יותר מהעבירות הקשות ביותר, ואני

אוסף – גדולה יותר מהאתאיזם. בצורה רדיקלית מתנסח ר' צדוק: "המרת שם ישראל לבד, זה שקול ככל התורה כולה". "שם ישְרָאֵל" הוא שיאו של הגיור, והוא מלווה את השמע ישראל! "שם ישראל" עובר מאבות לבנים, אך הוא מאיר גם את הגיור. על מכאן ההסבר לתופעה של גיור יוצא דופן, עליו ניתן להביא דוגמאות שונות בהיסטוריה היהודית, גיור של "גר שנתגייר בין האומות, ומביא חטאת" על עבירות שהוא לא ידע כלל שהן עבירות, כמו למשל שמירת שבת (שבת סח ע"ב). רבי צדוק מוכיח את דבריו גם מספר הושע עצמו (ד, יז): "חֲבוֹר עֲצָבִים אֶפְרָיִם - הִנֵּחַ לוֹ". פסוק זה מלמד אותנו על משמעות יהדותה של מלכות ישראל "וכן דורות הראשונים היו עובדים עבודה זרה ומכל מקום שם ישראל לא המירו, ועל זה נאמר חֲבוֹר עֲצָבִים אֶפְרָיִם - הִנֵּחַ לוֹ, שהם בחיבור אומה אחת ולא נתפרדו להתחבר עם הגויים ולהיות בכללם". הם שמרו עדיין על זהותם היהודית.

מעניין! כתבי ר' צדוק קובצו במהדורת צילום בחמישה כרכים. הספר 'צדקת הצדיק' צולם ממהדורת לובלין תרע"ג (1913). בעמ' 15 קופץ הטקסט מסעיף נ"ג לסעיף נ"ה, ומוסיף: "אות נ"ד חסר", זהו הסעיף שאליו התייחסנו. סעיף נ"ד שהושמט הודפס במהדורה חדשה ב-1968 על פי כתב יד תחת השם "צדקת הצדיק המלא". סעיף זה נשמע נועז מדי. האומנם? כדי לענות לשאלה זאת ניעזר באחד הספרים המופלאים ביותר בספרות החז"לית, תנא דבי אליהו (תדב"א רבה, יד). באחד הגילויים המסתוריים של אליהו הנביא נאמר: "ואמר לי: רבי, שני דברים יש בעולם ואני אוהבם בלבבי אהבה גמורה ואלו הן תורה וישראל; אבל איני יודע איזה מהם קודם". אמרתי לו: "בני דרכן של בני אדם אומרים התורה קדמה שנאמר (משלי ח, כב): "ה' קִנְיִי רֵאשִׁית דִּרְכּוֹ..." אבל אני אומר ישראל קדמו שנאמר (ירמיה ב) "קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה". שתי דלתות ליהדות, תורה וישראל. בחיבורם נוצרת אחדות ישראל, בדלת ישראל' מתחדשת תחיית עמנו. אִמְרוּ לְאַחֲיֵכֶם עָמִי היא הקריאה לקבל את התשובה, את החזרה לתודעת הזהות היהודית, ואולי גם לציונות. הביטוי וְבָשָׂם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה הוא היסוד לזהות זו, כשמקורות היהדות במשך הדורות ראו בו גם את הבסיס למחויבות היהודית, לישמע ישראל' ולוהיה אם שמוע' שמעבר למינימום.

שתי דלתות ליהדות. אינני יודע מי צדק, התפיסה האינטואיטיבית של רבים, או אליהו הנביא. אולם, ניתן לומר שבעקבות קיומן של שתי דלתות, יצרה ההגות היהודית שני זרמים הגותיים. כמובן שההבדלים בין הרמב"ם ורבי יהודה הלוי רומזים לכך. אולם הקיום היהודי בעולם המודרני העצים את הדברים. ליאו שטראוס ביקר את פראנץ רוזנצווייג על כי אינו "אורטודוקסי" היות והגותו מתחילה לא בהתגלות אלא בקיומו של עם ישראל. ניתן להתווכח על טענה זו, אך היא מראה שאכן 'שם ישראל' היא נקודת מוצא חשובה להרבה יהודים שלא נכנעו, שלא רצו לברוח אלא להתנגד ולהילחם בעל הצורות והחזיתות האפשריות. וכבר אמר אמיל פקנהיים שההתנגדות היא אחד המושגים שהשואה לימדת אותנו.

ישם ישראל' מבטא את הזהות היהודית. אך הנה, הפרדוכסים משתלטים. בימי השואה לא הייתה ליהודי אפשרות להזדהות עם האויב. עתה הזדהות זו אפשרית, וודאי לעת עתה. והנה נשמעים קולות של יהודים המזדהים עם מבקשי נפשנו. כוונתי לא לעמדות שבתוכנו המבקרות את החלטותנו הפוליטיות. כוונתי למזדהים עם האנטישמיות החדשה, עם האנטי-ישראליות הרדיקלית השוללת, לא את מעשינו, אלא את עצם זכותנו להקים מדינה, אף את עצם הגדרתנו הלאומית. כוונתי לאלה השולחים את בנינו החיילים להישפט כפושעי מלחמה. והנה הפרדוכס השטני! ליהודים אלה מצוד מקרופון ואף מגבר ורמקול המכריז: המדבר בִּשְׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה. "עֲמִי לֹא הִתְבּוֹנֵן" (ישעיה א, ג) הם אינם מבינים את הנזק שהם גורמים, את פשעי האיפה ואיפה, את הרשע שהם משרתים: "כִּי אֶזְוִיל עַמִּי... בְּנִים סְכָלִים" (ירמיהו ד, כב), בנים? הושע לא היה בטוח בכך: "כִּי אֶתֶם לֹא עַמִּי". אולי מנחמת אותנו הפטרת השבוע: "יֹאמַר לָהֶם בְּנֵי אֱלֹהִים", בשעת מבחן הם יחזרו. ושמא טעיתי בהבנת המקרא וזאת נחמת שווא.